

University of Groningen

Jongeren, leeftijdsgenoten en criminaliteit

Dijkstra, Jan Kornelis; Veenstra, René

Published in:
 Tijdschrift voor Criminologie

DOI:
[10.5553/TvC/0165182X2019061003005](https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2019061003005)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
 Dijkstra, J. K., & Veenstra, R. (2019). Jongeren, leeftijdsgenoten en criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(3), 280-292. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2019061003005>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

KRONIEK

Jongeren, leeftijdsgenoten en criminaliteit

Jan Kornelis Dijkstra & René Veenstra

In dit artikel wordt een relatie gelegd tussen onderzoek naar de sociale ontwikkeling van jongeren en criminologisch onderzoek naar jeugdcriminaliteit. Vertrekpunt vormt een doelbenadering waarin wordt verondersteld dat jongeren twee belangrijke doelen nastreven: status ('getting ahead') en erbij horen ('getting along'). Leeftijdsgenoten vormen een belangrijke context ('peercontext') waarbinnen jongeren deze doelen nastreven. Daarom wordt gekeken naar de rol van criminaliteit binnen sociale netwerken van jongeren. Enerzijds in hoeverre criminaliteit bijdraagt aan de status van jongeren. Anderzijds hoe criminaliteit bijdraagt aan de vorming van sociale netwerken, en omgekeerd, hoe netwerken van invloed zijn op criminaliteit. Het artikel eindigt met verschillende richtingen voor toekomstig onderzoek.

Jeugdcriminaliteit

Jeugdcriminaliteit lijkt op haar retour. Sinds 2000 neemt de jeugdcriminaliteit fors af (Van der Laan e.a., 2018). Tegelijkertijd is een relatief kleine groep jongeren verantwoordelijk voor een substantieel deel van de jeugdcriminaliteit. Dit roept de vraag op: wat is nu de rol van criminaliteit in het dagelijks leven van jongeren, en in hoeverre speelt criminaliteit een rol in de ontwikkeling van jongeren? Voor het beantwoorden van deze vragen wordt in dit artikel een relatie gelegd tussen enerzijds sociologisch en ontwikkelingspsychologisch onderzoek naar de sociale ontwikkeling van jongeren en anderzijds criminologisch onderzoek naar jeugddelinquentie. Uiteraard is jeugdcriminaliteit onlosmakelijk verbonden met de ontwikkeling van jongeren, waardoor er vele raakvlakken zijn tussen beide onderzoeksgebieden.

Adolescentie

De overgang van de kindertijd naar de adolescentie wordt gekenmerkt door drie belangrijke veranderingen (Steinberg, 2016). Ten eerste ondergaan jongeren in relatief korte tijd belangrijke biologische veranderingen, waardoor ze biologisch en seksueel volwassen worden, wat te zien is aan allerlei fysiologische en fysieke veranderingen, veranderingen die overigens vaak eerder beginnen bij meisjes. In de puberteit veranderen secundaire geslachtskenmerken, zoals baardgroei bij jongens en borstontwikkeling bij meisjes, onder meer als gevolg van een veranderde hormoonhuishouding.

Ten tweede is er sprake van een versnelde cognitieve ontwikkeling waarbij jongeren vaardigheden ontwikkelen als inlevingsvermogen, het kunnen innemen van

verschillende rollen, abstract denken en redeneren. Uiteindelijk helpen deze vaardigheden jongeren om onafhankelijker van ouders te worden en een eigen identiteit te ontwikkelen. Hierbij past ook het leren aangaan van meer volwassen relaties met leeftijdsgenoten. In de kindertijd worden relaties met leeftijdsgenoten gekenmerkt door een zekere mate van instabiliteit en vluchtigheid, en zijn kinderen veelal nog gericht op hun ouders. Tijdens het proces van volwassen worden in de adolescentie worden naast ouders ook leeftijdsgenoten een belangrijk referentiekader.

Ten derde valt de overgang van de kindertijd naar de adolescentie samen met de transitie van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. Dit is voor jongeren een belangrijke sociale verandering. Jongeren komen vanuit een relatief overzichtelijke en veilige omgeving op de basisschool in een veel grotere onderwijssetting met oudere en veelal onbekende leeftijdsgenoten (*peers*). Voor jongeren is het zaak om in deze nieuwe omgeving hun plek te vinden.

De genoemde biologische, cognitieve en sociale veranderingen zijn uiteraard niet onafhankelijk van elkaar, maar bepalen in samenspel met elkaar de ontwikkeling van jongeren. Het biologisch volwassen worden maakt dat jongeren in toenemende mate contact zoeken met de andere sekse, waardoor het netwerk van jongens en meisjes meer wordt geïntegreerd. De cognitieve ontwikkeling en de zoektocht naar een eigen identiteit vergroten het belang van relaties met leeftijdsgenoten.

Naast biologische, cognitieve en sociale veranderingen wordt de adolescentie ook gekenmerkt door veranderingen in gedrag. Tijdens de adolescentie beginnen verscheidene jongeren te experimenteren met middelengebruik, zoals alcohol, roken en drugs. Tegelijkertijd zoeken jongeren vaker de grens op van wat volwassenen, zoals ouders en leerkrachten, acceptabel vinden door het hebben van een grote mond, ongehoorzaam zijn of spijbelen, maar ook buiten het zicht van volwassenen in de vorm van delinquentie. De verandering in delinquentie, maar ook andere vormen van probleemgedrag zijn terug te zien in de *age-crime curve*: de relatieve sterke toename van deze gedragingen na het twaalfde levensjaar en de gestage afname na het achttiende levensjaar. Gemeenschappelijk aan deze verschillende gedragingen is dat het ontstaat in interactie met leeftijdsgenoten. Daarom richten we ons hier op de rol van leeftijdsgenoten in delinquentie.

Leeftijdsgenoten

Voor het begrijpen en onderzoeken van de rol van leeftijdsgenoten nemen wij een doelbenadering als vertrekpunt. Een dergelijke benadering veronderstelt dat individuen doelgericht handelen, waarbij gedrag en relaties kunnen worden begrepen in het licht van het bereiken van doelen (Lindenberg, 1996). Twee belangrijke sociale doelen die jongeren en mensen in het algemeen nastreven, zijn status en erbij horen.

Status oftewel populariteit verwijst naar de hiërarchische ordening binnen een groep, bijvoorbeeld de vriendengroep, klas of school, waarbij individuen een relatieve positie innemen ten opzichte van anderen, oftewel '*getting ahead*' (Prinstein,

2017). De behoefte aan status kent evolutionaire wortels omdat een hogere status toegang verschaft tot schaarse goederen, zoals voedsel en partners, en gepaard gaat met privileges, en daarmee bijdraagt aan het verkrijgen van nageslacht (Hawley, 1999). In die zin is de gevoeligheid voor status en sociale vergelijking ingeslepen in de menselijke natuur. Voor jongeren die de overstap maken naar het voortgezet onderwijs en een plek en identiteit moeten vinden in deze veelal grotere peercontext wordt status extra belangrijk bij het vormen van relaties met leeftijdsgenoten (Dijkstra e.a., 2013). Niet iedereen kan een hoge status hebben en status is altijd relatief ten opzichte van anderen, waardoor het verwerven en behouden van status gepaard gaat met competitie.

Het sociale doel erbij horen omvat de menselijke behoefte onderdeel uit te maken van een groep. Voor jongeren valt dit samen met de behoefte om vriendschappelijke relaties te vormen met leeftijdsgenoten die te vertrouwen zijn of om hulp kunnen worden gevraagd indien nodig. Terwijl status veelal verwijst naar de verticale ordening in een groep, zijn vriendschappen min of meer gelijkwaardige, horizontale relaties, waarbij het gaat om *'getting along'* (Adler & Adler, 1998). Ook de menselijke behoefte om erbij te horen en onderdeel te vormen van een groep kent een evolutionaire oorsprong. Mensen hebben zich evolutionair staande gehouden door samen te werken bij het vergaren van voedsel en elkaar te beschermen tegen gevaar. Erbij horen verschilt echter ten opzichte van status in het onderliggende mechanisme waarmee het tot stand komt. Terwijl status voortkomt uit competitie, zijn vriendschappelijke relaties gebaseerd op het principe van wederkerigheid. Dit principe van 'ik geef, opdat jij teruggeeft' betreft de uitwisseling van materiële en immateriële zaken, waardoor relaties worden gevormd en bestendig op langere termijn.

Voor jongeren vormen leeftijdsgenoten een belangrijke context waarbinnen beide doelen, status en erbij horen, worden gerealiseerd. In dat opzicht vallen deze doelen ook samen met de eerdergenoemde veranderingen, zoals het losmaken van ouders en het ontwikkelen van een eigen identiteit via relaties met leeftijdsgenoten. Het belang hiervan blijkt wanneer het jongeren niet lukt om deze doelen, met name erbij horen, te behalen. Dit komt dan tot uiting in externaliserende problemen, zoals agressie, maar ook internaliserende problemen, zoals angst en depressie. De opkomst van *social media* heeft het belang van leeftijdsgenoten verder versterkt, doordat contacten met leeftijdsgenoten doorgaan, zelfs als leeftijdsgenoten fysiek afwezig zijn (Boyd, 2014). Zo hebben bijna alle jongeren dagelijks contact met vrienden via social media (Van Dorsselaer e.a., 2016). Aan de ene kant faciliteren social media het contact met leeftijdsgenoten. Aan de andere kant leidt dit voor sommige jongeren tot problematisch socialmediagebruik, waarbij de interesse in andere activiteiten verdwijnt of de tevredenheid met het eigen leven afneemt (Van den Eijnden e.a., 2018). De vraag is: wat is de rol van criminaliteit in het bereiken van status en erbij horen van jongeren binnen de peercontext?

Status

Onderzoek naar de status van jongeren onder leeftijdsgenoten kent een lange traditie (Bukowski & Cillessen, 1998). Beginnende bij het pionierswerk in de jaren dertig (Moreno, 1934) is sociometrisch onderzoek later breder bekend geworden

door een typologie van statusgroepen met geliefde, controversiële, afgewezen, genegeerde en gemiddelde jongeren (Coie e.a., 1982). In sociometrisch onderzoek wordt jongeren gevraagd leeftijdsgenoten te nomineren voor vragen, zoals 'Wie vind je leuk?', 'Wie vind je niet leuk?', 'Wie is populair?', 'Wie is niet populair?' en 'Wie zijn je vrienden?' Het aantal verkregen nominaties van leeftijdsgenoten geeft vervolgens een indicatie voor de status binnen de groep, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen twee vormen van status. Enerzijds de mate waarin iemand populair is op basis van de populariteitsnominaties, en anderzijds de mate waarin iemand geliefd is onder zijn leeftijdsgenoten op basis van het aantal verkregen nominaties voor 'leuk'- en 'niet-leuk'-vragen of beste vriend. Beide vormen van status – populair en geliefd zijn – overlappen slechts gedeeltelijk en vormen derhalve twee opzichzelfstaande vormen van status (Cillessen & Rose, 2005; Prinstein, 2017). In sociologisch onderzoek wordt status nogal eens gedefinieerd op basis van het aantal vriendschappen. Daarmee wordt echter meer geliefd zijn gemeten dan status.

Onderzoek laat zien dat het hebben van veel beste vrienden niet per se hetzelfde is als populariteit. Dit blijkt ook als gekeken wordt naar de relatie met kenmerken en gedrag. Geliefd zijn wordt vooral geassocieerd met sociale vaardigheden en prosociaal gedrag, terwijl populariteit wordt geassocieerd met invloed, dominantie en aantrekkingskracht (Lease e.a., 2002). Bovenal onderscheidt populariteit zich van geliefd zijn door de samenhang met fysieke agressie (slaan, vechten) en relationele agressie (roddelen, buitensluiten), wat in met name ontwikkelingspsychologisch onderzoek bij kinderen veel aandacht heeft gekregen (Cillessen & Rose, 2005). Hoewel onderzoek naar de relatie tussen populariteit en middelengebruik en delinquentie onder jongeren minder omvangrijk is, laat het wel duidelijk een positief verband zien. Jongeren die als populair worden gezien door leeftijdsgenoten hebben ervaring met roken, (soft)drugs, alcohol en delinquentie (Franken e.a., 2017).

Dit roept de vraag op waarom deze jongeren via risicogedrag aanzien en status verkrijgen bij leeftijdsgenoten. Een verklaring voor de *age-crime curve* kan worden gevonden in de taxonomie van de verschillende groepen adolescente delinquenten (Moffitt, 1993), waaronder een blijvend antisociale (*life-course persistent*) en tijdelijk antisociale (*adolescence limited*) groep. Voor een klein percentage jongeren (geschatte omvang: 5 procent van de jongens en 1 procent van de meisjes) is delinquentie tijdens de adolescentie een voortzetting en escalatie van probleemgedrag in de kindertijd, wat verder gaat tot in de volwassenheid (de blijvende groep). De oorzaak wordt gezocht in aanleg; bijvoorbeeld tekorten wat verbaal vermogen, probleemoplossend vermogen, concentratie en zelfcontrole betreft in wisselwerking met een problematische omgeving leiden tot moeilijkheden en problemen van jongeren. Daarmee belanden deze jongeren feitelijk in een vicieuze cirkel.

Voor de meeste jongeren, de tijdelijke groep, is delinquentie iets dat stopt zodra zij meer volwassen worden. Voor deze groep wordt de oorzaak van delinquentie gezocht in de kloof tussen de biologische en sociale volwassenheid, de zogeheten *maturity gap* (Greenberg, 1977). Hoewel jongeren biologisch volwassen worden, worden zij nog niet als zodanig erkend en behandeld door de samenleving in het

algemeen, en volwassenen in het bijzonder. Deze discrepantie leidt tot spanning en frustratie (*strain*), wat een uitweg vindt via delinquentie, waarmee jongeren ook autonomie en onafhankelijkheid tegenover volwassenen onderstrepen en zelfs toegang krijgen tot volwassen privileges, zoals geld (Agnew, 2003; Dijkstra e.a., 2015).

Daarnaast vertoont delinquentie kenmerken die meer algemeen maatschappelijk gewaardeerd worden, zoals durf en leiderschap, en daarmee bijdragen aan een volwassen status (Warr, 2002). Vanuit een symbolisch interactionistisch perspectief kan worden gesteld dat delinquentie voor jongeren specifieke betekenis heeft en waarden vertegenwoordigt zoals onafhankelijkheid, autonomie en volwassenheid in relatie tot volwassenen en als reactie op maatschappelijke omstandigheden. Naarmate jongeren ouder worden en meer volwassen rollen vervullen, zoals het krijgen van een baan of een relatie, vindt er een verschuiving plaats in de manier waarop een volwassen status wordt verkregen en wegen de potentiële kosten van delinquentie niet meer op tegen de baten, en neemt delinquentie geleidelijk af (Sampson & Laub, 2005).

Beide groepen, de blijvend antisociale (*life-course persistent*) en tijdelijk antisociale (*adolescence limited*), zijn met elkaar verbonden doordat blijvend antisociale jongeren die reeds in de kindertijd probleemgedrag vertonen potentiële rolmodellen worden voor de tijdelijk antisociale groep in het succesvol overbruggen van de kloof tussen de biologische en sociale volwassenheid. Daarmee leidt het probleemgedrag van de blijvend antisociale groep tot imitatie en kopieergedrag door tijdelijk antisociale jongeren. De aanwijzingen dat (vroegtijdige) betrokkenheid in de vroege adolescentie bij delinquentie, maar ook middelengebruik samenhangt met populariteit lijkt dit idee te ondersteunen (Franken e.a., 2017; Young, 2014).

Er is een drietal kanttekeningen te maken. Een eerste kanttekening is dat delinquentie en middelengebruik weliswaar samenhangen met populariteit, maar dat het relatieve gewicht van deze gedragingen klein is in vergelijking met andere factoren, met name aantrekkelijkheid ('Wie van je klasgenoten vind je mooi?') en sportiviteit ('Wie is goed in sport?'). Beide laatste aspecten appelleren aan de biologische, en bovenal seksuele ontwikkeling van jongeren. Daarmee zijn beide factoren van belang voor de vorming van seksuele relaties. Aantrekkelijke en sportieve jongeren overbruggen wellicht daarmee op alternatieve wijze de kloof tussen de biologische en sociale volwassenheid – niet door delinquentie, maar door seksuele relaties met leeftijdsgenoten – en worden daarmee 'beloond' door leeftijdsgenoten in termen van status.

Een tweede kanttekening is dat vroegtijdige betrokkenheid bij probleemgedrag nog niet per se betekent dat deze jongeren gedurende de levensloop probleemgedrag zullen vertonen. Hiervoor is informatie nodig van jongeren in de kindertijd tot in de volwassenheid. Dus in hoeverre jongeren uit de blijvend antisociale groep daadwerkelijk rolmodellen zijn, blijft de vraag. Hieraan gerelateerd, de derde kanttekening, is de vraag in hoeverre jongeren daadwerkelijk geïnspireerd worden door blijvend antisociale jongeren in hun probleemgedrag. Het blijkt dat delinquentie en middelengebruik met name samenhangen met populariteit, wanneer jongeren ook over andere 'positieve' eigenschappen beschikken, zoals aantrekkelijkheid, sportiviteit en hulpvaardigheid. Probleemgedrag wordt dus in

een positiever licht gezien wanneer het gepaard gaat met dergelijke eigenschappen (Dijkstra e.a., 2009). Dit roept de vraag op in hoeverre jongeren uit de blijvend antisociale groep beschikken over deze eigenschappen en daarmee als rol-model fungeren, dan wel gemarginaliseerd raken en eindigen met andere delinquente vrienden (Sijtsema e.a., 2010). Daartoe zou onderzocht moeten worden in hoeverre relaties met blijvend antisociale jongeren of blootstelling aan deze groep leiden tot imitatie van gedrag.

Wellicht is probleemgedrag, dat weliswaar tot uiting komt in de peercontext, een normatieve ontwikkeling die niet per se het resultaat is van imitatie van anderen, maar veel meer gedreven wordt door persoonlijke ontwikkeling. Onderzoek waaruit zou blijken dat jongeren specifieke leeftijdsgenoten imiteren in gedrag is schaars. Dit brengt ons bij het tweede onderwerp: de rol van erbij horen en delinquentie.

Erbij horen

Naast status is erbij horen een belangrijk doel van jongeren. Dit realiseren jongeren veelal via vriendschapsrelaties op twee verschillende manieren. Ten eerste vormen jongeren actief relaties met leeftijdsgenoten door vriendschappelijke relaties aan te knopen. Selectie van leeftijdsgenoten vindt veelal plaats op basis van gemeenschappelijke kenmerken, zoals ten aanzien van sekse, status of etniciteit. Dit proces van voorkeur voor gelijkenis (*similarity attraction*) is gebaseerd op het idee dat overeenkomstige kenmerken communicatie vergemakkelijken en identificatie met de ander en vertrouwen vergroten (Byrne, 1971; McPherson e.a., 2001). Een van de kenmerken waar selectie van vriendschappen ook op plaatsvindt, is delinquentie, dat wil zeggen jongeren selecteren leeftijdsgenoten als vrienden die vergelijkbaar delinquent zijn (Veenstra e.a., 2018; Warr, 2002; Weerman, 2011). De vraag is in hoeverre de selectie van delinquente vrienden het resultaat is van niets te kiezen hebben (*default selection*), waarbij delinquente jongeren veroordeeld zijn tot elkaar omdat niet-delinquente, prosociale leeftijdsgenoten geen vrienden willen worden (vgl. Gottfredson & Hirschi, 1990). Hoewel er aanwijzingen zijn dat agressieve jongeren de voorkeur geven aan prosociale vrienden, maar eindigen met andere agressieve vrienden (Sijtsema e.a., 2010), blijkt tegelijkertijd dat veel jongeren vriendschappelijke relaties hebben met zowel delinquente als niet-delinquente jongeren (Haynie, 2002; Warr, 2002).

De tweede manier waarop jongeren proberen erbij te horen, is niet zozeer door hun relaties aan te passen aan hun gedrag, maar door hun gedrag en opvattingen af te stemmen op vrienden. Het conformeren aan de groep door het imiteren van gedrag van vrienden is een belangrijke manier waarop jongeren ervoor zorgen dat ze passen binnen de groep en daarmee de kans op uitsluiting verkleinen. Voor delinquentie zijn er ook duidelijke aanwijzingen dat jongeren zich inderdaad aanpassen aan het gedrag van hun vrienden (Laursen, 2018; Veenstra e.a., 2013; 2018). Onderzoek naar invloedsprocessen in delinquentie voert terug op de sociale-leertheorie (Sutherland, 1947). Kern van deze theorie is dat attitudes, gedrag en rechtvaardigingen ten aanzien van delinquentie worden geleerd in interactie met de omgeving. Sociale opbrengsten van delinquentie, bijvoorbeeld status of afwijzing, kunnen het gedrag verder positief dan wel negatief bekrachtigen.

gen en daarmee afzwakken of versterken (Burgess & Akers, 1966; Warr, 2002). Ook loyaliteit aan de groep en de angst om belachelijk gemaakt te worden dragen bij aan de groepsdruk voor jongeren om zich te conformeren aan het gedrag van hun vrienden (Warr, 2002). Dit proces kan nog worden versterkt wanneer jongeren moeite hebben voet aan de grond te krijgen in de samenleving via volwassen rollen en relaties (McAra & McVie, 2012). Vraagstukken rondom selectie- en invloedsprocessen hebben decennialang een prominente plaats ingenomen in onderzoek naar jeugddelinquentie. Lange tijd kleefden aan onderzoek naar beide processen duidelijke beperkingen. Ten eerste rapporteerden jongeren vaak zelf over het delinquente gedrag van hun vrienden, wat leidt tot het overschatten van de mate waarin respondenten op vrienden lijken (*false consensus bias* of *assumed similarity bias*). Ten tweede was het vrijwel onmogelijk om volledig te controleren voor selectieprocessen bij het onderzoek na invloedsprocessen en vice versa.

De introductie van SIENA, een methode voor longitudinale sociale-netwerkanalyse, heeft hier verandering in gebracht (Snijders e.a., 2010). In dit programma worden veranderingen in relaties, veelal vriendschapsnetwerken, gelijktijdig geanalyseerd met veranderingen in gedrag. Deze zogenoemde co-evolutie van netwerken en gedrag wordt tegelijkertijd gemodelleerd, waarmee selectieprocessen (gedrag blijft stabiel, maar netwerkrelaties veranderen) en invloedsprocessen (netwerkrelaties blijven stabiel, maar gedrag verandert) van elkaar kunnen worden onderscheiden. Dit heeft geresulteerd in een groeiend aantal studies naar probleemgedrag en middelengebruik, maar ook naar delinquentie. De voorlopige conclusie is dat zowel selectie als invloedsprocessen een rol spelen bij delinquentie en vriendschapsrelaties (Gallupe e.a., 2019; Sijtsema & Lindenberg, 2018). Tegelijkertijd is de sterkte van deze effecten bescheiden, en wellicht minder groot als verondersteld. Een studie laat bijvoorbeeld zien dat na toevoeging van status agressie geen rol meer speelt in de vorming van vriendschappen tussen jongeren (Dijkstra e.a., 2011). Ook factoren als sekse en etniciteit zijn in de vormen van netwerken belangrijker dan delinquentie. Tot slot worden deze processen weer beïnvloed door de context waarbinnen het gedrag zich voordoet. Een context is de klas en de daarbinnen geldende normen.

Er kan dus ook gekeken worden naar de invloed van normen op selectie- en invloedsprocessen en de invloed op de relatie tussen gedrag en status. Normen worden hierbij veelal geconceptualiseerd op klasniveau door het gemiddelde gedrag van klasgenoten te meten, de zogeheten descriptieve norm, bijvoorbeeld het klasgemiddelde van agressie. Een alternatieve benadering is het meten van de samenhang tussen gedrag en sociale opbrengsten, zoals populariteit of afwijzing (*norm salience* of sociale-prestigenormen) (Henry e.a., 2000). De samenhang op klasniveau geeft een indicatie hoe gedrag in een klas wordt gewaardeerd. Is er sprake van een positieve relatie tussen populariteit en agressie, dan wordt verondersteld dat agressie in dergelijke klassen zich kennelijk uitbetaalt in status, terwijl een negatieve relatie veronderstelt dat populaire jongeren zich niet inlaten met agressie. Achterliggende gedachte is dat niet zozeer de opvattingen of gedragingen van de hele klas van belang zijn, maar vooral het gedrag van jongeren met een hoge status (Dijkstra e.a., 2008).

Ook voor normen geldt dat het onderliggende motief voor jongeren om zich te conformeren zowel positief kan zijn om erbij te willen horen, dan wel negatief gedreven kan zijn en gericht op het voorkomen van afwijzing en uitsluiting. Als het gaat om normen die gezet zijn door populaire jongeren, dan kunnen aanpassen en imiteren van gedrag ook gedreven zijn door de wens om hoger op te klimmen in de statushiërarchie. Ten eerste laten uiteenlopende studies zien dat de sterkte van de relatie tussen gedrag en status afhankelijk is van de norm in de klas. Anders gezegd, gedrag wordt meer of minder geaccepteerd afhankelijk van de mate waarin het in de klas voorkomt. Ten tweede is er een aantal studies dat laat zien dat naarmate statusnormen positiever zijn ten aanzien van attitudes (ten aanzien van risicogedrag: Rambaran e.a., 2013) of gedrag (agressie: Laninga-Wijnen e.a., 2017) invloedsprocessen ook sterker worden. Deze studies tonen aan dat de verspreiding van attitudes en gedrag via invloedsprocessen deels afhankelijk is van de opvattingen en betrokkenheid van populaire jongeren. Om dergelijke processen te onderzoeken voor delinquentie is wellicht ingewikkeld, met name omdat vriendschapsnetwerken in de klassencontext te beperkt zijn om invloedsprocessen ten aanzien van delinquentie te onderzoeken.

Toekomstig onderzoek

In onderzoek naar de invloed van vrienden op delinquentie, maar ook op risicogedrag in het algemeen lijkt er een ogenschijnlijke discrepantie. Enerzijds worden relaties van jongeren en gedrag van vrienden op school in kaart gebracht, terwijl anderzijds het gedrag in kwestie zich veelal buiten de schoolcontext afspeelt. Toekomstig onderzoek zou gericht kunnen zijn op het in kaart brengen van de buitenschoolse netwerken van jongeren, bijvoorbeeld door de netwerken te bepalen binnen een vastomlijnde plaats, zoals gedaan bij jongeren in een Zweedse stad met 20.000 inwoners (Burk e.a., 2011). Dit zou ook onderzoek mogelijk maken naar buitenschoolse activiteiten en plekken, waar jongeren in aanraking komen met andere, en wellicht ook oudere leeftijdsgenoten dan op school.

Verder is de vraag hoe invloed van leeftijdsgenoten werkt. Aan de ene kant kunnen jongeren actief invloed uitoefenen op het gedrag van anderen door gedrag expliciet aan te moedigen en elkaar op te jatten. Omgekeerd kan invloed ook passiever en subtiel zijn, waarbij niet meedoen leidt tot subtiele afwijzing of buitensluiting. Onderzoek heeft bijvoorbeeld laten zien dat in interactie met elkaar jongeren elkaar bevestigden en aanmoedigden in deviantie, zogenaamde deviantietraining, waarmee jongeren de grenzen opzoeken (Dishion e.a., 1996). Naast expliciete motieven voor gedrag en meedoen met leeftijdsgenoten, kan delinquentie ook deels spontaan ontstaan als jongeren met elkaar op straat rondhangen zonder dat daarbij adequaat toezicht is (Hoeben & Weerman, 2014; Osgood & Anderson, 2004). Hier maken de omstandigheden jongeren delinquent.

De vraag is ook in hoeverre jongeren verschillen in gevoeligheid voor invloedsprocessen, oftewel welke factoren de invloed van vrienden versterken dan wel verzwakken. Er is relatief weinig onderzoek gedaan naar dergelijke factoren waarbij gebruik is gemaakt van sociale-netwerkanalyse. Een voor de hand liggende factor

zou zelfcontrole zijn. Een studie naar zelfcontrole vindt echter dat de invloed van vrienden op probleemgedrag niet afhankelijk is van de mate van zelfcontrole van jongeren (Franken e.a., 2016). In hoeverre dit daadwerkelijk betekent dat zelfcontrole inderdaad geen rol speelt, is de vraag. Het niet vinden van een effect kan ook te wijten zijn aan de complexiteit van de modellen en het gebrek aan power om dergelijke subtiele interacties te vinden. Deze subtiliteit kan ook zijn dat jongeren met weinig zelfcontrole sowieso meer kans maken om betrokken te raken bij delinquentie, ongeacht wat de vrienden doen. Jongeren met hoge zelfcontrole zouden daarentegen wellicht gevoeliger kunnen zijn voor het gedrag van vrienden. Zelfcontrole staat in die zin niet gelijk aan beïnvloedbaarheid.

Er kan gekeken worden naar de kenmerken van niet alleen jongeren die worden beïnvloed, maar ook degenen die invloed uitoefenen. De rol van status van vrienden is interessant als moderator van invloedsprocessen. Nadeel is dat statusverschillen tussen vrienden relatief klein zijn, waardoor het de vraag is in hoeverre dergelijke verschillen doorwerken in invloedsprocessen (Dijkstra e.a., 2013). Onderzoek laat echter zien dat jongeren wel meer genegen zijn hun oordeel aan te passen aan de opvattingen van klasgenoten met een hoge status (Cohen & Prinstein, 2006).

Verder is de vraag in hoeverre invloedsprocessen ten aanzien van 'negatieve' gedragingen verschillen van die ten aanzien van positieve gedragingen. Terwijl het kwetsbaarheid-stressmodel (*diathesis-stress model*) benadrukt dat invloed zich vooral uitstrekt tot negatieve gedragingen, wordt in het *differential-susceptibility model* juist benadrukt dat beïnvloedbare jongeren gevoelig zijn voor zowel negatieve als positieve gedragingen van leeftijdsgenoten (Ellis e.a., 2011). Beide modellen worden veelal gebruikt in de context van gen-omgevingonderzoek (Kretschmer e.a., 2014), maar zijn ook van belang voor andere persoonlijke kenmerken van jongeren en de relatie met positieve en negatieve gedragingen.

In het verlengde hiervan ligt de vraag naar de wisselwerking tussen verschillende gedragingen van vrienden en de invloed die hiervan uitgaat. Er is betrekkelijk weinig onderzoek waarin de invloed van het gedrag van vrienden op ander gedrag wordt onderzocht. In een recente studie is gekeken naar het effect van schoolprestaties van vrienden op delinquentie van jongeren en omgekeerd (Gremmen e.a., 2019). Gebruik makend van data van jongeren in de eerste drie jaren van het voortgezet onderwijs, blijkt dat, hoewel subtiel, dergelijke *cross-behavior* invloedsprocessen plaatsvinden binnen vriendschapsnetwerken. Meer onderzoek naar de wisselwerking tussen verschillende gedragingen kan meer licht werpen op in hoeverre leeftijdsgenoten van invloed zijn op criminaliteit en welke gedragingen mogelijk beschermend werken in de ontwikkeling van delinquent gedrag.

Een andere ontwikkeling waar al naar is verwezen, is de afname van jeugdcriminaliteit. Een mogelijke verklaring voor deze afname is het socialmediagebruik, waardoor jongeren zich minder vervelen en door rond te hangen problemen veroorzaken (Osgood & Anderson, 2004). Daartegenover staat dat jeugdcriminaliteit zowel van vorm als van aard verandert. Aan de ene kant lijkt het internet mogelijkheden te creëren voor nieuwe vormen van criminaliteit, waar ook jongeren bij betrokken raken (cybercriminaliteit). Aan de andere kant is de slinkende kern van jongeren die betrokken is bij criminaliteit hardnekkiger en wellicht

extremer (Van der Laan e.a., 2018). Gerelateerd hieraan is de vraag in hoeverre en op welke manier deze jongeren na de adolescentie verstrikt raken in meer serieuze criminaliteit en criminele netwerken. Relevant hierbij is de rol van subculturen en straatculturen waarin delinquentie wellicht een strategie is om jezelf staande te houden (Anderson, 1999) dan wel 'succes' te boeken (De Jong, 2007). Ook wat betreft middelengebruik, zoals alcohol en drugs, zijn er ontwikkelingen die erop duiden dat problematisch risicogedrag blijft, zoals 'binge drinking', het normaliseren van xtc-gebruik, alsook nieuwe vormen van drugsgebruik, zoals lachgas. Tegelijkertijd is er de ontwikkeling dat de meeste jongeren op steeds latere leeftijd volwassen gedrag laten zien (Twenge & Park, 2019). Kortom, over de rol van criminaliteit in het dagelijks leven van jongeren is het laatste woord nog niet gesproken.

Literatuur

- Adler, P.A. & Adler, P. (1998). *Peer power: preadolescent culture and identity*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Agnew, R. (2003). An integrated theory of the adolescent peak in offending. *Youth & Society*, 34, 263-299.
- Anderson, E. (1999). *Code of the street. Decency, violence, and the moral life of the inner city*. London: Norton.
- Boyd, D. (2014). *It's complicated. The social lives of networked teens*. New Haven: Yale University Press.
- Bukowski, W. & Cillessen, A.H. (1998). *Sociometry then and now. Building on six decades of measuring children's experiences with the peer group*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Burgess, R.L. & Akers, R.L. (1966). Differential association reinforcement theory of criminal behavior. *Social Problems*, 14, 128-147.
- Burk, W.J., Vorst, H. van der, Kerr, M. & Stattin, H. (2011). Alcohol use and friendship dynamics. Selection and socialization in early-, middle-, and late-adolescent peer networks. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 73, 89-98.
- Byrne, D. (1971). *The attraction paradigm*. New York: Academic Press.
- Cillessen, A.H.N. & Rose, A.J. (2005). Understanding popularity in the peer system. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 102-105.
- Cohen, G.L. & Prinstein, M.J. (2006). Peer contagion of aggression and health risk behavior among adolescent males. An experimental investigation of effects on public conduct and private attitudes. *Child Development*, 77, 967-983.
- Coie, J.D., Coppotelli, H. & Dodge, K.A. (1982). Dimensions and types of social status. A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18, 557-570.
- Dijkstra, J.K., Berger, C. & Lindenberg, S. (2011). Do physical and relational aggression explain adolescents' friendship selection? The competing roles of network characteristics, gender, and social status. *Aggressive Behavior*, 37, 417-429.
- Dijkstra, J.K., Cillessen, A.H.N. & Borch, C. (2013). Popularity and adolescent friendship networks. Selection and influence dynamics. *Developmental Psychology*, 49, 1242-1252.
- Dijkstra, J.K., Lindenberg, S. & Veenstra, R. (2008). Beyond the classroom norm. The influence of bullying of popular adolescents on peer acceptance and rejection. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1289-1299.
- Dijkstra, J.K., Lindenberg, S., Verhulst, F.C., Ormel, J. & Veenstra, R. (2009). The relation between popularity and aggressive, destructive, and norm-breaking behaviors. Mode-

- rating effects of athletic abilities, physical attractiveness, and prosociality. *Journal of Research on Adolescence*, 19, 401-413.
- Dijkstra, J.K., Kretschmer, T., Pattiselanno, K., Franken, A., Harakeh, Z., Vollebergh, W.A.M. & Veenstra, R. (2015). Explaining adolescents' delinquency and substance use. A test of the maturity gap: the SNARE study. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52, 747-767.
- Dishion, T.J., Spracklen, K.M., Andrews, D.W. & Patterson, G.R. (1996). Deviancy training in male adolescent friendships. *Behavior Therapy*, 27, 373-390.
- Eijnden, R.J.J.M. van den, Koning, I.M., Doorwaard, S.M., Gorp, F. van & Bogt, T.F.M. ter (2018). The impact of heavy and disordered use of games and social media on adolescents' psychological, social, and school functioning. *Journal of Behavioral Addictions*, 7, 697-706.
- Ellis, B.J., Boyce, W.T., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M.J. & IJzendoorn, M.H. van (2011). Differential susceptibility to the environment. An evolutionary-neurodevelopmental theory. *Development and Psychopathology*, 23, 7-28.
- Franken, A., Harakeh, Z., Veenstra, R., Vollebergh, W.A.M. & Dijkstra, J.K. (2017). Social status of adolescents with an early onset of externalizing behavior. The SNARE study. *Journal of Early Adolescence*, 37, 1037-1053.
- Franken, A., Moffitt, T.E., Steglich, C.E.G., Dijkstra, J.K., Harakeh, Z. & Vollebergh, W.A.M. (2016). The role of self-control and early adolescents' friendships in the development of externalizing behavior. The SNARE Study. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 1800-1811.
- Gallupe, O., McLevey, J. & Brown, S. (2019). Selection and influence: a meta-analysis of the association between peer and personal offending. *Journal of Quantitative Criminology*, 35, 313-335.
- Gottfredson, M.R. & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Greenberg, D.F. (1977). Delinquency and age structure of society. *Contemporary Crises*, 1, 189-223.
- Gremmen, M.C., Berger, C., Ryan, A.M., Steglich, C.E.G., Veenstra, R. & Dijkstra, J.K. (2019). Adolescents' friendships, academic achievement, and risk behaviors. Same-behavior and cross-behavior selection and influence processes. *Child Development*, 90, e192-e211.
- Hawley, P.H. (1999). The ontogenesis of social dominance. A strategy-based evolutionary perspective. *Developmental Review*, 19, 97-132.
- Haynie, D.L. (2002). Friendship networks and delinquency. The relative nature of peer delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, 99-134.
- Henry, D., Guerra, N., Huesmann, R., Tolan, P., VanAcker, R. & Eron, L. (2000). Normative influences on aggression in urban elementary school classrooms. *American Journal of Community Psychology*, 28, 59-81.
- Hoeben, E. & Weerman, F.M. (2014). Situational conditions and adolescent offending. Does the impact of unstructured socialising depend on its location? *European Journal of Criminology*, 11, 481-499.
- Jong, J.D.A. de (2007). Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens. Amsterdam: Aksant.
- Kretschmer, T., Dijkstra, J. & Veenstra, R. (2014). Peer effects and molecular genetics in adolescent antisocial behavior. In: M. DeLisi & M.G. Vaughn (eds.). *The Routledge international handbook of biosocial criminology*. Abingdon: Routledge, 101-114.

- Laan, A.M. van der, Rokven, J., Beerthuizen, M.G.C.J. & Weijters, G. (2018). De daling in jeugddelinquentie: minder risico, meer bescherming? *Tijdschrift voor Criminologie*, 60, 35-58.
- Lauringa-Wijnen, L., Harakeh, Z., Steglich, C., Dijkstra, J.K., Veenstra, R. & Vollebergh, W. (2017). The norms of popular peers moderate friendship dynamics of adolescent aggression. *Child Development*, 88, 1265-1283.
- Laursen, B. (2018). Peer influence. In: W.M. Bukowski, B. Laursen & K.H. Rubin (eds.). *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*. New York: Guilford, 447-469.
- Lease, A.M., Kennedy, C.A. & Axelrod, J.L. (2002). Children's social constructions of popularity. *Social Development*, 11, 87-109.
- Lindenberg, S. (1996). Continuities in the theory of social production functions. In: H. Ganzeboom & S. Lindenberg (eds.). *Verklarende sociologie; opstellen voor Reinhart Wippler*. Amsterdam: Thesis Publications, 169-184.
- McAra, L. & McVie, S. (2012). Negotiated order. The groundwork for a theory of offending pathways. *Criminology & Criminal Justice*, 12, 347-375.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001). Birds of a feather: homophily and social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior. A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive?* Washington, DC: Nervous and Mental Disease Publishing Company.
- Osgood, D.W. & Anderson, A.L. (2004). Unstructured socializing and rates of delinquency. *Criminology*, 42, 519-549.
- Prinstein, M. (2017). *Popular: the power of likability in a status-obsessed world*. New York: Viking.
- Rambaran, A.J., Dijkstra, J.K. & Stark, T.H. (2013). Status-based influence processes. The role of norm salience in contagion of adolescent risk attitudes. *Journal of Research on Adolescence*, 23, 574-585.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (2005). A life-course view of the development of crime. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 602, 12-45.
- Sijtsema, J.J. & Lindenberg, S. (2018). Peer influence in the development of adolescent antisocial behavior. Advances from dynamic social network studies. *Developmental Review*, 50(B), 140-154.
- Sijtsema, J.J., Lindenberg, S. & Veenstra, R. (2010). Do they get what they want or are they stuck with what they can get? Testing homophily against default selection for friendships of highly aggressive boys. The TRAILS study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 803-813.
- Snijders, T.A.B., Bunt, G.G. van de & Steglich, C.E.G. (2010). Introduction to stochastic actor-based models for network dynamics. *Social Networks*, 32, 44-60.
- Steinberg, L. (2016). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia, PA: Lippincott.
- Twenge, J.M. & Park, H. (2019). The decline in adult activities among U.S. adolescents, 1976-2016. *Child Development*, 90, 638-654.
- Van Dorsselaer, S.A.F.M., Tuijthof, M., Verdurmen, J.E.E., Spit, M., Laar, M. van & Monshouwer, K. (2016). *Jeugd en riskant gedrag 2015. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren*. Utrecht: Trimbos.
- Veenstra, R., Dijkstra, J.K. & Kreager, D.A. (2018). Pathways, networks, and norms. A sociological perspective on peer research. In: W.M. Bukowski, B. Laursen & K.H. Rubin (eds.). *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*. New York: Guilford, 45-63.

Jan Kornelis Dijkstra & René Veenstra

- Veenstra, R., Dijkstra, J.K., Steglich, C.E.G. & Zalk, M.H.W. van (2013). Network-behavior dynamics. *Journal of Research on Adolescence*, 23, 399-412.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime: the social aspects of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weerman, F.M. (2011). Delinquent peers in context. A longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49, 253-286.
- Young, J.T.N. (2014). 'Role magnets'? An empirical investigation of popularity trajectories for life-course persistent individuals during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 43, 104-115.